

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

שיעור ח: פיקוח נפש ע"י גוי

א. הקדמה

1. הצגת הדיון

כאשר פיקוח נפש דוחה שבת ועלינו לעשות פעולות מצילות חיים בשבת, האם נכון לעשותן ע"י גוי, כדי למעט כלל שניתן בחילול שבת, או שמא אין לעשותן ע"י גוי אלא ע"י יהודי? כמובן, שאם ההמתנה לגוי מהווה החמרה במצב של החולה, יש לעשות את הפעולה ע"י יהודי, אך ניתן להעמיד את השאלה במקרה ולפנינו גוי ויהודי, האם להעדיף את הגוי? יתכן והמענה לשאלה זו קשור לשאלת 'הותרה' ו'דחוייה', היינו אם שבת 'הותרה' בפני פיקוח נפש, אזי יש לעשות פעולות אלו גם ע"י יהודי והרי השבת כיום חול. אך אם שבת 'דחוייה' אזי עלינו להשתדל למעט בחילול שבת ולהעדיף גוי.

כפי שנראה יתכן והעדפת גוי אינה נובעת משום ששבת 'דחוייה', אלא ישנם טעמים אחרים לכך

2. הצגת הסוגייה

~ בדברי הגמרא מבואר שבמקרה ונדרש לעשות פעולות מצילות חיים בשבת, אין לעשותן ע"י גויים אלא ע"י גדולי ישראל -

בבלי יומא (פד ע"ב):

ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל.

ואין אומרין יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת.¹

~ הרמב"ם הוסיף בלשונו 'וחכמיהם', היינו שיגדולי ישראל הללו הם חכמי העם -

רמב"ם (הלי שבת פ"ב הי"ג):

כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גויים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים, כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם.²

ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם. הא למדת, שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.

מה הסיבה שאין להציל חיים בשבת ע"י גוי? מה היתרון שיש ליגדולי ישראל וחכמיהם?

¹ **תוספתא** (שבת פט"ו ה"ו): "ואין אומרין יעשו דברים בגויים ובקטנים, אלא בגדולים שבישראל. אין אומרין יעשו דברים הללו על פי נשים על פי כותים, אלא מצרפין דעת ישראל עמהן"; **ירושלמי** (יומא פ"ח ה"ה): "תני, כל דבר שהוא של סכנה אין אומר יעשו דברים בעכו"ם ובקטנים, אלא אפילו בגדולים בישראל".

² **רמב"ם** (פיהמ"ש שבת פ"ח מ"ג): "ואין מוסרין חילול שבת בשבילו לא לגויים ולא לקטנים ולא לעמי הארץ כדי שלא יורגלו בחילול שבת ותהא קלה בעיניהם והם אינם יודעים שלא הותר זה אלא לדוחק, אלא אין עושין את זה אלא גדולי ישראל".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ב. 'הותרה' ו'דחוויה'

לדעת הרב ישעיה דטראני, הסיבה שיש לעשות פעולות מצילות חיים בשבת ע"י יהודי נובעות מכך ששבת 'הותרה' בפני פיקוח נפש, ולכן אין צורך לחזר אחרי גוי שיעשה פעולות אלו -

פסקי רי"ד (שבת קל ע"ב):

דקסבר רבי אליעזר כיון דניתנה שבת לידחות בכך לא מהדרינן בתר היתירא לאייתוייה דרך חצירות וקרפיות, דכחול גמור הוה משוי ליה להאי שבת גבי מילה, ואינך זקוק לחזר אחר ההיתר. ומפני טעם זה גבי פיקוח נפש שהותר על ידי ישראל אין אנו צריכין לחזר אחר ארמאי, דכיון דניתנה שבת להידחות כחול שויוה רבנן, ואין אנו צריכין לחזר אחר ההיתר, אחר שהכל שוין בו. ודכוותה אמרי גבי פסח כביצד צולין, למאן דאמר טומאה הותרה בציבור.

« לדברי הרי"ד, יש שוויון בין גוי ליהודי ביחס לפיקוח נפש בשבת, כלשונו: 'שהכל שוין בו', ולכן כתב: 'אין אנו צריכין לחזר אחר ארמאי'.

אך יש לשאול - מה הדין כאשר עומדים בפנינו חולה שיש בו סכנה ויש לפנינו רופא יהודי ורופא גוי, כך שאין צורך 'לחזר' אחרי רופא גוי, האם גם במקרה זה יש להעדיף רופא יהודי? נראה שגם דין זה תלוי ב'הותרה' ו'דחוויה', שכן אם שבת 'דחוויה' אזי יש להעדיף גוי, אך מכך שההלכה בגמרא היא להעדיף יהודי משמע ששבת 'הותרה'.

~ התלות בין 'הותרה' ל'דחוויה'

שו"ת דברי מלכאל (ח"ד סימן טו):

ולזה נלע"ד דגם הרמב"ם סבירא ליה שכל האיסורים הותרו לגבי פיקוח נפש... והיינו משום דסבירא ליה דהותרה ולא מהדרינן על היתר... וכן מוכח ממה שכתב הרמב"ם... הטעם שבמקום פיקוח נפש עושים רק ע"י גדולי ישראל כי אם יעשו ע"י קטנים או עכו"ם יבואו להקל בחילול שבת כי לא ידעו שזה הותר רק בשביל פיקוח נפש.

ואי נימא שדחוויה היא לגבי פיקוח נפש, וא"כ מדאורייתא צריך להדר לעשות בהיתר... וא"כ איך אפשר שיתקנו לעשות דווקא בגדולים בשביל איזה חשש.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ג. סיבות צדדיות

שיטות אלו נימקו בצורה שונה את הסיבה שאין לעשות פיקוח נפש בשבת ע"י גוי.
מדובר על שני מוקדי הסבר מרכזיים שיש בהם היבט פרטי והיבט כלל - חשש מפני פגיעה בחולה הפרטי, וחשש מפני הפגיעה במוסד השבת הכללי.³
מנימוקים אלו עולה, שלא מדובר על דיון במסגרת 'הותרה' ו'דחוייה'

1. החשש מפגיעה בחולה

• חשש מרשלנות רפואית

לדעת התוספות, הסיבה שיש להעדיף יהודי על-פני גוי במקום של פיקוח נפש בשבת היא שמא הגוי יתעצל במלאכה ויבוא החולה לידי סכנה -

תוספות (יומא פד ע"ב ד"ה אלא):

אלא בגדולי ישראל - ואפילו היכא דאפשר בנכרי, מצווה בישראל שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבוא לידי סכנה.

« **רופא גוי** - לאור דברים אלו נראה, אם אין חשש שמא הגוי יתעצל במלאכתו, כגון רופא גוי, יהיה מותר לעשות מלכה בשבת על ידו.

• חשש עיכוב במתן הרפואה

לדעת הרא"ש, הסיבה שאין לעשות מלאכה בשבת לפיקוח נפש ע"י גוי היא מהסיבה שיהיה עיכוב במתן הרפואה על-ידו, שכן צריך לחפש אחריו⁴ -

תוספות הרא"ש (יומא פד ע"ב ד"ה ואין):

ואין אומרים יעשו דברים הללו על ידי גויים ועל ידי קטנים אלא אפילו בגדולי ישראל - ואפילו יש כאן קטנים מזומנים לעשותו מיד, חיישינן דילמא דזימנין דליתנהו ואתי לאהדורי בתרייהו ואתי לידי סכנה. אע"ג דגבי יולדת אמרינן בפרק מפנין דכל מה שאיפשר לשנויי משנינן כגון חברתה מביאה לה שמן בשערה, התם ליכא בשינוי זה שום דחויי אבל אם היו מחזרין אחר גויים וקטנים אתי לידי דחוי.

³ ראו גם: **רמב"ן** (תורת האדם, עניין הסכנה ד"ה והכי פירושו, הוצאת מוסד הרב קוק עמוד כג).
⁴ כ"כ **רא"ש** (יומא פ"ח סימן יד): "ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל ואפילו יש שם קטנים לעשותן מיד, חיישינן זימנין דליתנייהו ואתי לאהדורי בתרייהו".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. היבט ציבורי-כללי

בעוד שלעיל הובא השיקול המעשי בנתינת הרפואה בשבת לגוי, מחשש סכנה לחולה, לפנינו שני נימוקים שהמכנה המשותף בניהם הוא שעשיית מלאכה בשבת ע"י יהודי דווקא ולא ע"י גוי נובעת משום השיקול הכללי של שמירת השבת

• חשש מזלזול בשבת

המאירי הציג פירוש נוסף לסיבה שיש לעשות רפואה בשבת ע"י יהודי ולא ע"י גוי, מחשש שמא הגוי ילמד מכך שמותר לחלל שבת באופן גורף, ולא יבחין בין המציאות של פיקוח נפש למציאות רגילה

מאירי (יומא פד ע"ב ד"ה מחמין):

ויש מפרשים בה, שמדמין מילתא למילתא ויבואו להקל במה שאין בו סכנה.

רמב"ם (פיהמ"ש שבת פ"ח מ"ג):

וכלל הוא אצלינו שחולה שיש בו סכנה מחללין עליו את השבת. ואין מוסרין חילול שבת בשבילו לא לגויים ולא לקטנים ולא לעמי הארץ, כדי שלא יורגלו בחילול שבת ותהא קלה בעיניהם והם אינם יודעים שלא הותר זה אלא לדוחק, אלא אין עושין את זה אלא גדולי ישראל.

רמב"ם (ה' שבת פ"ב ה"ג):

כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גויים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים, כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם.⁵

! כסף משנה (ה' שבת פ"ב ה"ג):

ואיכא למידק בדברי רבינו שכתב שאין עושין דברים הללו אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם, דמשמע ע"י שאר ישראלים לא. וקשה, דהא לא מיעטה הברייתא אלא קטנים ונשים ועבדים דווקא.⁶

! לדעת הרב אליעזר יהודה ולדינברג, שינוי הלשון של הרמב"ם המורה שחילול השבת ייעשה דווקא ע"י גדולי ישראל וחכמיהם מורה על החשש שלו מהפגיעה בצביון הציבורי של השבת.

⁵ **ערוך השולחן** (או"ח סימן שכח סעיף ז): "ולדעת הרמב"ם מה שאמרה הש"ס שיעשו ע"י גדולי ישראל, הם גדולי ישראל ממש הגדולים בתורה ויראה, ולהראות לכל שכן ציוותה לנו התורה והקב"ה שציווה לנו על השבת הוא ציווה לנו לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה".
⁶ התשובה שלו היא: "לכך נראה לי, דגדולי ישראל וחכמיהם דנקט רבינו גדולים למעט קטנים, ישראל למעוטי נכרים וחכמיהם למעוטי נשים דדעתן קלה". כ"כ: **שו"ת תשב"ץ** (ח"א סימן נד): "ואין פירוש גדולי ישראל החכמים, כמו שפירש הרמב"ם ז"ל, אלא ישראל גדולים בשנים ואף על פי שאינם גדולים בחכמה. ורצו לומר, שאין עושין דברים אלו ע"י קטנים אלא ע"י גדולים ושיהיו ישראל ולא גויים וזהו פירוש גדולי ישראל כלומר ישראל ולא עכו"ם גדולים בשנים ולא קטנים". לאור זה הוא דוחה את דברי השואל ששאל האם היה נכון שאדם יחלל שבת לפיקוח נפש, כאשר לטענת השואל הדבר אסור "מפני שהוא יודע לקרות" והיה צריך משהו אחר שאינו יודע לקורא לחלל שבת. על כך ענה לו התשב"ץ: "ומתוך דבריו נראה שאותו האיש הוא חושב שאין לעשות מלאכת פיקוח נפש אלא ע"י החכמים והיודעים לקרות אבל ע"י אחרים אסור. וזו טעות גדול ואפשר לבוא לידי מכשול גדול, שא"כ אם אין כאן חכמים ימתינו עד שיבואו ובין כך ובין כך ימות החולה. אבל אין הדבר כך, אלא הכל חייבים בזה אנשים ונשים חכמים ועמי הארץ... ומה שכתב הרמב"ם ז"ל שאין עושין אותן דברים אלא ע"י חכמי ישראל, כבר פירשתי שהכוונה לומר שאם יש כאן אנשים ונשים לא יאמרו האנשים לנשים התעסקו אתם בזה שמא יבואו לחשוב שאנחנו מכשילים אותם בעבירות, אלא האנשים הם מתעסקי, עמהם והחכמים עם עמי הארץ. אבל דבר פשוט הוא שאם אין כאן חכמים, שאין עמי הארץ ממתניין שיבואו החכמים והאומר כן טועה ושוףך דמים אלא כל הקודם זכה ואם עם הארץ יותר זריז מהחכם מוטב שתעשה ע"י הזריז ולא ע"י החכם השפל הבלתי זריז. וכבר פירשתי כי מה שכתוב בגמרא גדולי ישראל, אין פירושו גדולים בחכמה כדברי הרמב"ם ז"ל, אלא גדולים בשנים ובעניין זה כל הגדולים שווים בין החכמים בין עמי הארץ".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

כלומר, טיפול בחולה בשבת ע"י גוי, נשים וקטנים יהווה זלזול בשמירת השבת משום שאנשים אלו יחללו שבת על כל צורך, ולא יבינו שיש לחלל שבת רק על פיקוח נפש -

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ב):

וברור דכוונת הרמב"ם בנימוקו כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם כדי שלא יבואו ע"י כך להקל ולזלזל לחלל שבת גם שלא במקום פיקוח נפש.

והכי מצינו להרמב"ם דמבאר כן בהדיא בפירוש המשנה...

הרי דקתני והדר מפרש דהמכוון בשלא תהא שבת קלה בעיניהם, הוא, שלא יבואו ע"י כך להנהיג את עצמם לחלל את השבת גם בשלא לצורך גדול והכרחי, שהוא רק במקום פיקוח נפש. ובאשר על כן פירש הרמב"ם דהמכוון בגמרא באומרם אלא ע"י גדולי ישראל הוא גדולי ישראל ממש שחכמים המה לדעת להבחין בין מקום צורך גדול והכרחי לבין שלא לצורך, ולאפוקי שגם עם הארץ לא יעשה.

הערה - להסבר זה השוקל את החשש מזלזול ופגיעה במוסד השבת הכללי, יש לשאול מדוע טעם זה קשור לגוי, הרי הוא אינו מצווה על השבת, א"כ מה אכפת לנו שיחשוב הגוי שמותר לחלל שבת גם על מקרים שאינם פיקוח נפש?⁷

! החשש ביחס לגוי הוא שמא יחשוב שהשבת קלה היא בעיני ישראל והם מזלזלים בחיי האדם מול המצווה שלהם.

• חשש מרשלנות הלכתית

בהמשך הגמרא מובא, שאמנם אין עושים מלאכה בשבת במקום פיקוח נפש ע"י גויים, אך מכל-מקום ימצטרפין לדעת אחרת! יש שפירשו שהכוונה היא שאם יש מחלוקת בין הרופאים בצורך הרפואה, אזי הנשים והגויים יכולים להצטרף לדעה מכריעה.

אבל המאירי כרך את הסיפא עם הרישא, והיינו שהסיבה שאין עושים זאת ע"י גויים כי הם יתרשלו במלאכה מסיבה הלכתית, שיאמרו שאנו לא עושים מחמת חילול שבת והם לא ירצו לעשות -

בבלי יומא (פד ע"ב):

ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל.

ואין אומרין יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת.

מאירי (יומא פד ע"ב ד"ה מחמין):

וצריך להיזהר שלא לעשותם על ידי נשים וכותים מפני שמצטרפין לדעת אחרת, רצונו לומר שמתעצלין בדבר מפני שמפקקים על שאנו מצווים אותם לעשות ואין אנו עושים בעצמינו שמא יש סרך איסור בדבר ושאנו מקילים בהם שלא להקפיד אם יתלה הקולר בצווארם.

⁷ ראו: **מגיד משנה** (הלי' שבת פ"ב ה"ג): "ומה שכתב רבינו כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, נראה שהוא פירוש למה שאמרו מפני שמצטרפין לדעת אחרת. ואף על פי שכלל רבינו עמהם קטנים ונכרים, אין הטעם הזה אלא לנשים ועבדים"; הוסיף על כך **כסף משנה** (שם): "האי טעמא שייך בנשים ועבדים ולא בנכרים וקטנים כמו שכתב הרב המגיד, משום דקטנים כשיגדלו ילמדו וידעו חומר שבת ואיסורו".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

« לדבריו 'אבל מצטרפין לדעת אחרת', היינו שהגוי לא יבין נכון את המציאות ההלכתית ובכך יימנע לעשות את הרפואה ובכך יסתכן החולה.

« לאור זאת נראה שהסיבה שאין לעשות כן ע"י גוי היא משום אם כן שהרואים יחשבו שהיתר מלאכה בשבת לפיקוח נפש הוא היתר דחוק.

כדי למנוע הבנה שגויה זו, המלאכה צריכה להיעשות ע"י יהודי ושיהיה מגדולי ישראל, שיהיה ניכר שהדבר מותר בוודאות -

ר"ן (יומא ד ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ואין):

שהדברים הצריכין לחולה שיש בו סכנה בשבת אין עושין אותן כלל ע"י נכרים והקטנים, ואפילו באקראי בעלמא, שמא יאמרו הבאים בקושי התירו פיקוח נפש ואין מתירין אותו לכתחילה על ידי המחוייבים במצוות, שמא יבוא הדבר שכשלא ימצאו עובדי כוכבים וקטנים לא ירצו לחלל את השבת ע"י גדולי ישראל.

« **סיכום**: שיטות אלו מציגות נימוקים לכך שיש לעשות פיקוח נפש בשבת ע"י יהודי ולא ע"י גוי. נימוקים אלו מבטאים שאין תלות בשאלה מי יעשה את המלאכה לבין שאלת 'הותרה' או 'דחוייה', שכן לדבריהם גם אם שבת 'דחוייה' יש לעשות את המלאכה ע"י יהודי ולא ע"י גוי משום חששות שונים.

ד. חילול שבת ע"י גוי

מה הדין במקרה ויש לפנינו גוי, כלומר אין חשש שמא יתעכבו לחיפוש אחריו והחולה יסתכן, האם גם במקרה כזה שהחשש הנ"ל לא קיים יש לחלל שבת רק ע"י יהודי?

בעניין זה, מצאנו שיטת ראשונים הסוברת שיש לחלל שבת דווקא ע"י גוי, כשי למעט כלל שניתן בחילול שבת, ויש הסוברים שעדיין יש לעשות זאת ע"י יהודי

1. ע"י גוי

לשיטה זו, במקרה ואין חשש של סכנת נפשות יש למעט ככל שניתן בחילול שבת ולעשות את הפעולה ע"י גוי

~ הרי"ד סובר שהסיבה שיש לחלל שבת ע"י יהודי ולא ע"י גוי נובעת מחשש עיכוב במתן הרפואה, כדברי הרא"ש, שמא החיפוש אחרי הגוי יהווה עיכוב וסכנה לחולה.

אך מוסיף, שאם הגוי מזומן לנו במקום ואין חשש עיכוב במתן הרפואה הדבר ייעשה על ידי גוי -

תוספות רי"ד (יומא פד ע"ב ד"ה ואין):

ואין אומרים יעשו הדברים הללו על ידי גויים או ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל - פירוש, אין אומרים נחזור אחר גויים או אחרי קטנים דלאו בני שביתה נינהו בעוד שנחזור אחריהם יכביד בחוליו, אלא עושין אותן ע"י גדולי ישראל דבני שביתה נינהו.

אבל ודאי אם היו מזומנים לנו מוטב שנעשה ע"י גויים ולא ע"י ישראל, וע"י קטנים ולא ע"י גדולים.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

רבי ישעיה בן אליה די טראני (המכונה ריא"ז, נכדו של הרי"ד):

ואם היו הנמצאים שם נכרים או קטנים עושין על ידם ואין מחללין ע"י גדולי ישראל הואיל ואיפשר לעשות הדבר בהיתר אין לנו לעשות באיסור, כמו שביאר **מורי זקני הרב**.
ונראה בעיני, שאם היו צריכין לשחוט תרנגולת לחולה בשבת והיו עכו"ם נמצאים שם מוטב לנבלה ע"י עכו"ם ויאכל החולה נבלה ואל ישחוט ישראל שיש בו איסור סקילה שיש לנו לילך אחר האיסור הקל ועוד מוטב יעבור החולה על עצמו ואל יעבור אחר בשבילו.⁸

~ **פוסקי אשכנז** - שיטה זו היא גם שיטתם של גדולי אשכנז

יראים (סימן תב)⁹:

וכי לא מהדרין בתר עובד כוכבים, כגון דאיכא ספק נפשות בהמתנתו. אבל אם יש שהות להמתינו וליכא ספק נפשות בהמתנתו עבדין ע"י עובד כוכבים.

ראבי"ה (ח"ב מסכת יומא סימן תקלא)¹⁰:

נראה לי דשמעינן מינה דהא דאמרין הזריז הרי זה משובח, כגון שצריך מתוך קצת לגויים, אבל אם אפשר כך במהרה לגויים כמו בישראל יעשה על ידי גויים.
ואם הייתה צריכה לייך לחמם לה בשבת ולהניח על גבי גחלים לוחשות ולחתות, קרוב הדבר בעיני שמוטב שימלא ישראל הפך יין והגוייה תניחנו על האש, ואפילו אם תהייה מנסכתו, יין נסך דרבנן וחילול שבת דאורייתא. ותניא מאכילין אותו הקל קל וכן בחולה.

? הקושי - הקושי על דברים אלו הוא מהדין המוסכם שאין לחלל שבת לפיקוח נפש ע"י גוי -

בית יוסף (או"ח סימן שכח ד"ה כתב בהגהות):

כתב **ראבי"ה**... אם היה חולה צריך לחמם יין ימלא ישראל ויחם הגוי ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת, עכ"ל...

וקשה, אי ביש בו סכנה למה כתב דמוטב שיתנסך היין משיתחלל השבת דאם כן לא נשחוט לו ונאמר לגוי לנחור לו ולא נחלל שבת לשחוט לו, ובהדיא אמרין ביומא דצרכי חולה שיש בו סכנה אינם נעשים על ידי גויים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל.

! המנהג - לדעת הרמ"א, אמנם שיטה זו קשה אך מכל-מקום כך נהגו לחלל שבת ע"י גוי במקום בו אין חשש של שיהוי הרפואה, כגון שהגוי נמצא לפנינו -

דרכי משה (הקצר או"ח סימן שכח אות טו ד"ה אע"ג):

ומכל-מקום דברי ראבי"ה צריכים עיון, דהא כתבתי לעיל (אות ג) בשם התוספות והר"ן דאסור לעשות לו דבר על ידי גוי.

מיהו, כמדומה לי שנוהגין כדברי ראבי"ה, דכל היכא דאפשר בגוי בלא שיהוי עושין לו הכל על ידי גוי.

⁸ בתוך: **שלטי הגבורים** (יומא ד ע"ב מדפי הרי"ף אות ב).

⁹ הרב אליעזר ממיץ (צרפת המאה ה-12), תלמידו של רבינו תם.

¹⁰ הרב אליעזר הלוי, מיינץ-מגנצא שבגרמניה. נולד בשנת 1140. סבו הוא הראב"ן, והוא עצמו תלמידו של היראים.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. ע"י יהודי

הרב יצחק מוינה מביא את דברי התוספות בשם ריב"א שסובר שיש לחלל שבת דווקא ע"י יהודי, גם כאשר הגוי נמצא לפנינו. לדבריו, החשש הוא עתידי שמא בעתיד לא יהיה גוי לפנינו ויגיע החולה לסכנת נפשות כשיחפשו את הגוי.

הוא מדייק מהרמב"ם שאין להבחין בין אם הגוי מצוי כעת או לא, ומכל-מקום יש לעשות כן דווקא ע"י יהודי, שכן לדבריו השבת הותרה לגמרי כחול -

אור זרוע (ח"ב הלכות ערב שבת סימן לח) :

וזה לשון **תוספות שנכתבו לפני ריב"א**, ואין אומרים יעשו דברים הללו ע"י עכו"ם וע"י קטנים אלא אפילו בגדולי ישראל, כלומר אפילו היכא דאיכא עכו"ם וקטנים מיד בהוא שעתא אין אומרים להם לעשות. היינו טעמא, דאי אמרת לעשות על ידם כדאיתנהו מיד בהוא שעתא זימנין דליתנהו ואתי להדורי עלייהו ואדחכי והכי יסתכן, להכי עשו היתר גמור לגמרי ומצווה דכל חד וחד יהא זהיר מיד...

ולא מבעיא סכנה בודאי שמכבה, אלא אפילו מפני ספק סכנה מכבה, כדתנן... ביומא כל ספק נפשות דוחה את השבת. ותנ"ה מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא אלא מחמין לו מיד מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת, ולא ספק שבת זו בלבד אלא אפילו ספק שבת אחרת ואין אומרים הללו לעשות ע"י עכו"ם ולא ע"י קטנים אלא אפילו בגדולי ישראל, וכ"כ ה"ר **משה מיימון**. ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בה סכנה או ספק סכנה מחללין. מדליקין לו את הנר ומכבין את הנר מלפניו ושוחטין לו ואופין לו ומבשלין לו ומחמין לו חמין, עכ"ל...

מיהו זה צריך לדעת, אם מה שאנו אומרים אין אומרים יעשו דברים הללו ע"י עכו"ם היינו דווקא שאין צריך לחפש אחרי העכו"ם היכא שאינו בפנינו, אבל היכא שהעכו"ם בפנינו מסתבר יכבה העכו"ם ולא ישראל, ומלשון ה"ר **משה מיימון** משמע אף על גב דאיכא עכו"ם בפניו שכתב כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להם. ותו פירש, דע"י גדולי ישראל וחכמיהם... ותו דתנן פרק יום הכיפורים מי שנפלה עליו מפולת ספק שם ספק אין שם ספק חי ספק מת ספק עכו"ם ספק ישראל מפקחין עליו את הגל, ואמרינן בירושלמי הנשאל הרי זה מגונה השואל הרי זה שופך דמים. ואם באת לחלק בין היכא שהעכו"ם בפנינו להיכא שאינו, פעמים שאתה מביא אותו לידי שאילה.

לאור דבריו הוא מורה, שאם נופלת דליקה בשכונה היהודית יש לכבותה ע"י יהודי משום ספק פיקוח נפש. הוא מתמודד עם טענות שהיו כאלו שאסרו על יהודי לכבות את הדליקה, וגזרו עליו תענית -

ועתה שפירשנו שספק נפשות דוחה את השבת, כגון אנו שאנו דרים בין העכו"ם אם נפלה דליקה בבית ישראל בשבת ואיכא למיחש לסכנות נפשות מכבין את הדליקה...

הילכך מסתבר דכל היכא דאיכא ספק נפשות מכבה ישראל אף על גב דאיכא עכו"ם לפניו. והיכא שהייתה דליקה והיה שם ספק נפשות וכבוה ישראלים, אין צריכין שום תענית ושום צדקה על זה שהרי בהיתרא עשו מה שעשו. ואפילו אם הם רוצים לתת צדקה על כך, בית דין מוחין בידם, שא"כ אתה מכשילם לעתיד. ויש שמורים להם להתענות על ככה ושוב בהיות הדליקה מורים להם לכבות ואח"כ גוזרים עליהם תענית...

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ולא נהירא לי, אלא כדפרשתי כך נראה בעיני הלכה למעשה שאפילו אם רוצים להתענות על ככה מוחים בידם שלא להתענות כדי שלא ימנעו פעם שניה מלכבות.¹¹

טעם הדין - משום חשש עתידי שמא במקרה אחר לא ימצא גוי ויגיעו לידי עיכוב במתן הרפואה; להורות שחילול שבת עבור פיקוח נפש הוא מעלה גדולה, 'כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם'.

~ הרב בן ציון אבא שאול הוסיף טעם מדוע יש לעשות כן דווקא ע"י יהודי, כי עליו יש מצוות הצלה 'לא תעמוד על דם רעיד' ואין למוסרה לגוי -

אור לציון (תשובות ח"ב פרק לו שאלה ב בהערה, עמוד רנד):

ובביאור שיטת מרן שכתב שלעולם עושין זאת ע"י ישראל דווקא, תמהו האחרונים מדוע לעשות ע"י ישראל אף במקום שאפשר ע"י גוי בלא איחור...
נראה עוד לבאר בטעם הדבר, שכיון שאין כאן סתם מעשה היתר אלא יש כאן מצווה גדולה של הצלת נפשות מדין לא תעמוד על דם רעך, אין לו לדחותה וליתן לגוי שיעשנה אלא יזכה הוא במצווה, ואין לו לחוש לאיסור כיון דהוי במקום פיקוח נפש.

ה. מחלוקת שולחן ערוך ורמ"א: כשהגוי לפנינו

מחלוקת זו בין הראשונים, הגיעה למחלוקת בין השולחן ערוך לרמ"א

שולחן ערוך (או"ח סימן שכח סעיף יב):

כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י אינם יהודים וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת.

רמ"א:

ויש אומרים, דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי.
ואם אפשר לעשות ע"י אינו יהודי בלא איחור כלל, עושין ע"י אינו יהודי, וכן נוהגים.
אבל במקום דיש לחוש שיתעצל האינו יהודי, אין לעשות ע"י אינו יהודי.

• החולקים על הרמ"א

הפוסקים מיאנו בדברי הרמ"א הסובר שבמקרה ואין חשש עיכוב רפואי, כאשר הגוי לפנינו, יש לחלל שבת על ידו, שכן לדבריהם גם כשאין חשש עכשווי מכל-מקום יש חשש עתידי שבפעם אחרת לא יהיה גוי במקום והדבר יגיע לכלל סכנה¹²

¹¹ ראו: **שלטי הגבורים** (עירובין יב ע"ב מדפי הרי"ף): "וסיפר לי דודי הר"י כשהיה בצרפת אצל רבי יהודה שיירליאון נשאל לפניו שפעם אחת, בליל יום הכיפורים נפל נר אחד בבית הכנסת והתחיל לדלוך. והוא קרא לבני הבית שיהיו מכבין אותו, וגער לו רבי יהודה ואמר לו למה לא כיבית בעצמך. והביא לו אותם ראיות מה שכתב לעיל. ויש שהיו אומרים שאין צריך לקבל דין על מה שכיבה כדי שלא ימנעו מלכבות".
¹² כ"כ פוסקים נוספים שציינו לדברי הטי"ז שחלק על הרמ"א, ראו: **אליה רבה** (סימן שכח סעיף יב); **תוספת שבת** (סימן שכח ס"ק טו).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ הט"ז ממאן בדברי הרמ"א, ולדבריו גם במקום בו אין חשש של עיכוב והגוי מצוי במקום אין לעשות חילול שבת ע"י הגוי, מטעמים נוספים עתידיים כגון מחשש שמא בעתיד יתרשלו ברפואה. וביחס לדברי הרמ"א שמדובר על מנהג, כתב הט"ז שמנהג זה אינו נכון כלל -

ט"ז (או"ח סימן שכח ס"ק ה):

ולי נראה דבר זה תימה, דכי היכי דיש איסור לעשות ע"י עכו"ם אם יש לחוש שיתעצל... הכי נמי יש חשש שמא אתה מכשילם לעתיד באם יראו עכשיו שאין עושין רק על ידי עכו"ם יסברו שיש איסור ע"י ישראל ולפעמים לא יהיו עכו"ם מצוי וע"י זה יסתכן החולה במה שימתינו על עכו"ם והרבה פעמים מצינו בגמרא נמצא אתה מכשילן לעתיד לבוא...

ואף שכתב רמ"א וכן נוהגין, אין מזה ראייה דלאו מנהג ותיקין הוא. גם מדברי הר"ן שמביא ב"י משמע כן, שכתב שמא יבוא הדבר כו' משמע דחש על העתיד, אף על פי שעכשיו אין חשש.

והבא לעשות ע"י עכו"ם המזומן, לכל הפחות יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהעכו"ם הוא מזומן כאן.

~ ערוך השולחן (או"ח סימן שכח סעיף ז):

ויש להתפלל על רבינו הרמ"א... ואיך אפשר לומר כן, והרי לטעם הראשון שכתבנו שהחשש הוא מפני פעם אחרת פשיטא שאסור.

אלא אפילו לטעם השני מפני חשש עצלות, כיון דהש"ס חשש לזה איך נאמר דאין לא חיישינן לזה, והוא דבר תימה... גם הט"ז... תמה עליו.

ונראה דבעל דעה זו סובר מטעם עצלות, וזה שאמרה הש"ס ואין עושין זה ע"י וכו', פירושו שאין מחויבין לעשות על ידיהם.

אבל זהו כנגד רוב הפוסקים. ולכן למעשה ודאי נכון לעשות דווקא ע"י ישראל גדול.

~ שולחן ערוך הרב (או"ח סימן שכח סעיף יג):

ומכל-מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצוות, אין אומרים הרי אפשר לעשות ע"י אלו ולא יתחלל שבת ע"י ישראלים בני מצוות, לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו ואין כאן חילול כלל...

ויש אומרים, שכיון שהשבת דחוייה היא ולא הותרה כלל מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה. ולכן, אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי שאז אין איסור מן התורה, ואם אפשר לעשות ע"י נכרי בלא איחור כלל צריך לעשות ע"י נכרי מן התורה. ולא אסרו לעשות ע"י נכרי אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל הנכרי ויבוא לידי דיחוי ועיכוב, אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו בעניין שאין לחוש לכלום.

והעיקר כסברא הראשונה.

ואעפ"כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה.

אבל טוב שלא לנהוג כן, כי יש חשש שמא יראו עכשיו שאין עושין רק ע"י נכרי יסברו שיש איסור בזה לעולם על ידי ישראל ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתינו על הנכרי.

ועכ"פ הרוצה לעשות ע"י נכרי, יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהנכרי הוא מזומן כאן.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

• סיכום: מחלוקת השולחן ערוך והרמ"א

מה הדין במקרה ויש לפנינו גוי שיכול להגיש עזרה במקרה של פיקוח נפש?

לדעת השולחן ערוך, יש להעדיף את היהודי.

לדעת הרמ"א, יש להעדיף את הגוי, כדי למעט בחילול שבת ככל שניתן.

1. השלכה הלכתית: נהג אמבולנס בשבת

~ הרב לוי יצחק הלפרין כתב שההשלכה ההלכתית ממחלוקת השולחן ערוך והרמ"א היא האם גויים ינהגו על אמבולנס בשבת להגשת עזרה ראשונה. לדעת השולחן ערוך, הנהג צריך להיות יהודי, ואילו לרמ"א צריך שיהיה נהג גוי¹³ -

שו"ת מעשה חושב (ח"ג סימן יב):

הנה, נסיעה באמבולנס למטרת פינוי חולים או פצועים לבתי חולים, בוודאי שהיא בגדר פיקוח נפש ממש וממילא פשוט וברור שאין לעשות בשבת כל פעולה בלתי שגרתית שעלולה להכביד ולהקשות או לעכב את הפינוי שחובה לעשותו בדרך הפשוטה ביותר ובאופן המהיר ביותר. אמנם יש לדון באופן שניתן לבצע את פעולת הפינוי באופן המותר מבלי לפגוע כלל במהירות הפינוי ובקלות הביצוע - האם יש לעשות זאת באופן המותר בדרך שונה מן הדרך המקובלת בימות החול... לפי"ז נמצא שלפי דעת הרמ"א הרי בנידון דידן יש להנהיג שבשבתות ומועדים ינהג נכרי באמבולנס, דבאופן זה שהנכרי מוכן ומזומן לתפקידו והממונה עליו מזרזו להציל את הנפש אין חשש שיתרשל בהצלת הנפשות. אכן לדעת המחבר, אין מן הראוי לעשות כן אלא על ישראל גדול וכן דעת בדווקא לנהוג באמבולנס כדי להציל את הנפש.

¹³ ראו להלן בתשובות אגרות משה, שם הרב פיינשטיין כתב שיש לנהוג את רכב ההצלה ע"י גוי שכן יש פעולות שונות שאינן הכרחיות להצלת חיים, ובתשובה אחרת-מאוחרת שלו חזר בו כי יש פעולות הצלה ע"י הנהג וכדו'. יש להוסיף בעניין זה את דברי **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"ד סימן ד אות ז), ביחס לפעילות המשטרה בשבת, אך אין הוא דן ביחס למחלוקת שולחן ערוך ורמ"א אלא לעניין חזרת הניידת בשבת: "אבל הרי יש עצה שנהג המכוננית יהא שוטר ערבי, כי במדינתנו הרי ישנם גם הרבה שוטרים ערבים ואין שום קושי בדבר לסדר בדרך כלל שבשבת יהא עכו"ם הנהג של כל מכוננית משטרה היוצאת לפעולה. ואזי יוכל הנהג גם לחזור עם המכוננית עם גמר הפעולה למקומה המיועד". בעניין זה, ראו גם: **הרב רמי רחמים ברכיהו** ('עבודת גויים במשטרה בשבתות', אמונת עתיך גיליון 112 תשע"ו עמוד 82-94 - <https://www.torland.org.il/25882>).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ז. הבחנות שונות

כפי שראינו יש מחלוקת בין השולחן ערוך והרמ"א, אך לפנינו הבחנות שונות בפיקוח נפש, שיש מקרים שונים שהפוסקים נקטו שיש לחלל שבת ע"י גוי, ויש מקרים שהורו לחלל שבת דווקא ע"י יהודי

1. בין פיקוח נפש לספק פיקוח נפש

יש הסוברים, שיש להבחין בין מקרים בהם הפיקוח נפש הוא וודאי, ולכן יש לחלל שבת ע"י יהודי. אך כאשר יש מקרים של ספק פיקוח נפש, או שהחילול שבת כרוך בחילול שבת לצרכים שאינם חיוניים להצלת החולה, יש לעשותם ע"י גוי

• המנהג שהביא הרמ"א להלכה לחלל שבת ע"י גוי, הוא דווקא במקרים כאלו שיש לו חשש וספק האם אכן מדובר על פיקוח נפש. אך במציאות שהיא בוודאות פיקוח נפש, יש לעשות כן ע"י יהודי -

אשל אברהם (בוטשאטש, או"ח סימן שכח סעיף יב):

מה שנוהגים לעשות פיקוח נפש ע"י נכרי הגם שמצווה לעשות בגדולי ישראל, אולי הרי זה מצד שמסופקים אם פעולה היא פיקוח נפש ודאי, כי ברוב הפעמים יכול להיות שאין בפעולה ההיא הכרח להפיקוח נפש. הגם שהחולה ורופאים בקיאים אומרים צריך, מכל מקום אולי יש איזה תחבולה אחרת שיכול להיות הפיקוח נפש בלא פעולה זו, שהיא רק ע"י מלאכה בשבת קודש וכדומה. והגם דקיימא לן שגם ספיקות הרבה שאולי אין זה פיקוח נפש מכל מקום הותרה שבת קודש בזה, כדילפינן מוחי בהם גם גבי ספק, מכל-מקום מה שאמרו חז"ל שמצווה לעשות בגדולי ישראל, ופירשו הרבה מפרשים שגם כשגוי לפניו ונקל לעשות על ידו, מצווה דווקא שתהא נעשית ע"י גדולי ישראל, אין זה רק במה שהוא פיקוח נפש ודאי, משא"כ בספק כנ"ל לא קבעו חז"ל כן שיניחו מלעשות ע"י גוי או קטן, והיינו טעם שנוהגים לעשות ע"י גוי או קטן.

« נסיעת גוי ברכב הצלה

לדעת הרב משה פיינשטיין, חברי ארגוני הצלה שצריכים להגיע מהר לחולה עבור מתן חמצן, אמנם יכולים להשתמש לשם כך ברכב, אך במקרה ולפניהם גויים שהם סומכים עליהם ואין חשש שיהוי וסכנה, יש להעדיף שהגויים ינהגו ברכב משום שיש הרבה פעולות ברכב שאינן חיוניות להצלת חיים

שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן פ):

הנה בדבר אלו שנתאגדו בנוא יארק וברוקלין לחבורה להצלת נפשות באשר שכמה פעמים אירע בכאן שאוכלוסי ישראל בחסד השי"ת הם מרובין, שאדם אחד בין בבית בין ברחובות פוסק מלנשום וכשמביאין לו שמה תיכף מיכל חמצן (אקסדזען טענק) ועוד מיני כלים מדברים המועילין תיכף ממש הוא הצלה גדולה ויש שיותר לא צריך ויש שמועיל עד שיוכלו להביאו לרופאים באיזה בית חולים שבענין זה הוא ממש הזריזות אף לרגעים נחוץ מאד לקיום נפשו, ובלא זה עד שיבואו רופאים מבית החולים ומבתייהם נמשך זמן עד שכבר אין תועלת...

אך אם הוא ביום שמצוי נכרים ובאופן שמכיר שאין לחוש לשמא הוא חשוד לגזילה ולרציחה, ודאי טוב שיקח את הנכרי שיוליך את הרכב.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

אבל כשהוא בלילה ואף ביום כשאינו רואה נכרי שמכירו, ודאי אין לו לבקש נכרי שיש לחוש שישתהא איזה זמן.

ואף על גב דאיתא ביומא... אין עושין דברים הללו ע"י נכרים, מכל-מקום אם יש להשיג תיכף נכרי להוליך את הרכב, אף שהט"ז... פליג על הרמ"א וסובר שאף שאפשר ע"י נכרי נמי בלא איחור כלל נמי יעשה הישראל בעצמו מחשש שמא אתה מכשילן לעתיד לבא ולבסוף מסיק שיש לחוש גם שלא יעשנה בזריזות כל כך, מכל-מקום לעניין הולכת רכב כשיש צורך שאינו עניין ההצלה ממש ואיכא בזה חילול שבת אף שאין צורך להחולה, כגון לעניין העמדת הרכב במקום שיניחוהו יותר מצד הנהלת העיר, שעניין המחשבה איך לעשות להקל האיסור נמי הוא שיהיו קצת ולא ירגיש בשיהוי זה וגם בעצם הולכת הרכב לא שייך עניין שיהיו דכל מוליד רכב מוליד במהירות האפשרי, טוב יותר ע"י נכרי כשמצוי ליקחנו תיכף בלא איחור. אבל כשיש קצת שיהוי, אין צריך לחכות אף רגע אלא יוליד בעצמו את הרכב.¹⁴

« חילול שבת על שבר

הרב שמואל וואזנר הורה למעשה לחברת הצלה, שבכל הנוגע לעניין שברים שאירעו בשבת, יש לבדוק היטב באיזה שבר מדובר שכן לא על כל שבר יש לחלל שבת. ולכן הוא הציע שהמצבים המוגדרים 'ספק פיקוח נפש' יש לעשותם ע"י גוי, ואילו מצבים המוגדרים כפיקוח נפש יש לעשותם ע"י יהודי -

שו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן כה):

שאלוני בעניינים של פיקוח נפשות בשבת בחברת הצלה, דלפעמים נקראים העסקנים לטפול למי שנשבר עצם בשבת קודש, והטיפול עכ"פ כרוך בחילול שבת דאורייתא כהנהגת מכונית וכו' ודרבנן. והיות כי אינו ברור לכם איך להתייחס בכלל לשבירת עצמות - האם מצד זה נחשב כסכנה, אם יש חילוקים בין עצם לעצם בדרגי השבירות לעניין חילול שבת...

יראה דפרשת השברים פרשה סתומה היא, דלפעמים מחללין על לא דבר ועוקרין הלכות ברורות ולפעמים מותר לחלל, ולכן שמעו ותחי נפשכם דחברת הצלה תהייה בחלקה ע"י יהודים שומרי מצוות ויודעי הלכות וחלקה להבדיל ע"י גויים רופאים וחובשים, ובכל אופן יהיה במשרד שם ישראל זריז עומד על גביהם שהוא יורה להם אם לצאת מיד או לא ובזה אופן גם בספיקות הנולדים מהשברים אם עשה ע"י גוי קרוב שאינו פוגע בהלכה, דהא בלאו הכי דעת הרמ"א... דאם אפשר לעשות ע"י גוי בלי דיחוי ואיחור שעושין. ואע"פ שהט"ז... נוטה לעשות דווקא ע"י ישראלים גם בכה"ג, מכל-מקום הא גם הט"ז כתב בסוף דבריו וז"ל: אבל עיקרא דמילתא שלא ישגיח על העכו"ם כל עיקר אם רואה סכנה בבירור ויש אפילו ספק הצלה הרי זה משובח.

הרי דדווקא במקום שהסכנה בבירור נוטה הט"ז לעשות ע"י ישראלים גדולים לא במקום ספק, וגם היושב ע"י הטלפון יכול להיות גוי מבין ועל ידו ישב הישראל הנותן ההוראה והמזרז לצאת אם צריך. והחשש שחושש הט"ז דשמא יאמרו דאסור לחלל ע"י ישראלים ונמצאת מכשילן לעתיד לבוא לא שייך בנדון שלכם כיון שבמקום דאיכא סכנה ברורה הרי יוצאים גם ישראלים להציל.

¹⁴ בתשובה אחרת שלו חזר בו משום העניין המציאותי, ראו: **שו"ת אגרות משה** (או"ח ח"ה סימן כה): "והנה נודעתי אחר זה שאינו כן, כי חסר לנכרים השכורים אף הזריזות בעצם הולכת המכונית, שלכן התחילו להצריך שהישראל ינהיג את המכונית והאמבולנס, והנכרי שלוקחין הוא לטפל עם העמדת המכונית והנהגת המכונית בחזרה. אבל אחר זה ראו שיש הרבה הפסד לחולה כשהנכרי נמצא כאשר באין אל החולה, ויש דברים שחברי הצלה למדו איך לעשות להחולה שאינו יכול לנשום, וכאשר לפי דעתם סוברין שיש לחוש שאם לא יעשו כלום יש לחוש שלא יגיעו עמו כשהוא חי עד בית החולים, עושים שיוכל לנשום. וזה אין לעשות עפ"י דיני המדינה, וכשהנכרי נמצא שם לא יוכלו לעשות זה".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. הדלקת מדורה לחימום חולה בשבת

יישום מעשי לדברי הרמ"א, שניתן לחלל שבת ע"י גוי במקום בו אין חשש של סכנה כי הגוי לפנינו, מצאנו אודות ההיתר להדליק מדורה לחימום חולה בשבת, שיש עדיפות לעשות כן ע"י גוי

שולחן ערוך (או"ח סימן שכח סעיף יח): "הקיצו דם ונצטנן, עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז".

משנה ברורה (סימן שכח ס"ק סב):

והוא-הדין לשאר חולי שיש בו סכנה, אם קר לו עושין מדורה להתחמם, דסתם חולה מסוכן הוא אצל צינה. ואם אפשר ע"י אינו יהודי יעשה ע"י אינו יהודי.

~ והנה, למרות שערוך השולחן התנגד לדברי הרמ"א לעשות חילול שבת לצרכי רפואה ע"י גוי, מכל-מקום במקרה שלפנינו הוא הורה להדליק את המדורה ע"י גוי. לדבריו, הסיבה להחרגה זו נובעת משום שאין כ"כ בהלה וצורך במהירות, כי לא מדובר על פיקוח נפש ממשי אלא חימום החולה -

ערוך השולחן (או"ח סימן שכח סעיף כח):

אם הקיצו דם ונצטנן הוה סכנה ועושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז וכן כל חולה שנצטנן הוה סכנה ועושין לו מדורה אך אם אפשר ע"י אינו יהודי טוב לעשות על ידו, דבזה ליכא בהלה ואינו נחוץ לזה כרגע, אא"כ הרופא אומר שצריך חמימות תיכף דאז מצווה על הישראל להסיק לו המדורה ולא להמתין עד שימצא אינו יהודי.

~ **שמירת שבת כהלכתה** (פרק לח אות ב):

עם זאת אמרו חכמינו ז"ל, שאותם צרכים חיוניים של החולה שבסכנה שעשייתם אינה נחוצה בו ברגע ויצטרכו להם במשך השבת, אם אפשר, טוב לעשותם על-ידי נכרי. ואמנם ודאי שאם אין נכרי במקום, מצווה על היהודי לעשות צרכים אלה עבור החולה שבסכנה, גם אם הם קשורים בעשיית מלאכות האסורות מן התורה. ולפיכך, בימים הקרים כשהחולה שבסכנה זקוק לחימום הבית ואינו צריך לכך בדחיפות, אם אפשר ידליק הנכרי את התנור, ובאין נכרי והחימום בתנור יפה לו יותר מאשר החימום על ידי ריבוי שמיכות ידליק היהודי.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ח. סיכום

א. שיטת הרמב"ם, השולחן ערוך והפוסקים האחרונים: בכל מקרה יש לחלל ע"י יהודי.

טעם הדין: משום חשש עתידי שמא במקרה אחר לא ימצא גוי ויגיעו לידי עיכוב במתן הרפואה; להורות שחילול שבת עבור פיקוח נפש הוא מעלה גדולה, 'כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם'; מצוות הצלה 'לא תעמוד על דם רעין' שלא למוסרה לגוי.

ב. שיטת הרמ"א והמנהג: במקום בו אין חשש של עיכוב, יש לחלל ע"י גוי.

טעם הדין: 'הואיל ואיפשר לעשות הדבר בהיתר אין לנו לעשות באיסור'.¹⁵

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק ב):

חילול שבת שנצרך לעשות משום פיקוח נפש אין לעשותו ע"י נכרי או ע"י קטנים, וכן אין לחזר לעשותו ע"י נשים או הדיוטות, אלא כל מי שבידו לעשותו למען הצלת החולה עליו להזדרז בכך ומצווה בו יותר מבשלוחו ואין לשום אדם לעשות עצמו חסיד ולומר מוטב שיתחלל על ידי אחר לא על ידי. דזכות גדולה היא להציל נפש אחת מישראל.

כשמזדמן נכרי לפנינו ואפשר לעשות החילול על ידו בלא שום איחור כלל ואלה המטפלים בחולה חושבים על כך להידור לצוות להעכו"ם לעשות החילול, וכפי שנתפשט המנהג כן בכמה מקומות (אף על פי שהרבה פוסקים סוברים שאין בזה משום הידור כלל, ואדרבא יש בזה דרא דאיסורא מכמה טעמים שנוכרים בפנים).

צריכים עכ"פ להודיע לכל הנמצאים שידעו שיש בזה היתר גם לישראל עצמו אלא שהעכו"ם מזומן כאן.

¹⁵ רבי ישעיה בן אליה די טראני, בתוך: שלטי הגבורים (יומא ד ע"ב מדפי הרי"ף אות ב).